

дповідальності виступає найважливішим інструментом згладжування протиріч, є шляхом побудови мирних та гармонійних відносин, основою для переходу від «культури війни» до «культури миру» [7, с. 326].

Список літератури: 1. Галицький І.В. Толерантність у правовому житті сучасної України / І.В. Галицький. – Одеса: Фенікс, 2012. – 142 с. 2. Грищук В.К. Соціальна відповідальність: навчальний посібник / В.К. Грищук. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 152 с. 3. Гюлен Ф. Діалог і толерантність: пер. с тур. / Фетхуллах Гюлен. – Пер. Зубань О.М., Підвойний В.М. – Київ: Вид-во Жупанського, 2012. – 372 с. 4. Золотухина-Аболина Е.В. Современная этика: учебное пособие для вузов / Е.В. Золотухина-Аболина. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва; Ростов-н.-Д: Март, 2005. – 413 с. 5. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації: пер. з нім. / Ганс Йонас. – Пер. А. Єрмоленко, В. Єрмоленко. – Київ: Лібра, 2001. – 399 с. 6. Льюис К.С. Просто християнство. Любов: Собр. Соч. в 8 т. Т. 1 / К.С. Льюис. – Пер. с англ.: И. Череватая, Н. Трауберг. – Москва: «Виноград», 1998. – 304 с. 7. Толерантність як соціокультурний феномен: світоглядно-методологічний аспект / Мельник В.П.; Бацевич Ф.С., Грабовська С.Л., Дарморіз О.В., Брильов Д.В. – Львів: Вид-во Львівського університету ім. І. Франка, 2012. – 329 с. 8. Уолцер М. Про толерантність: пер. з англ. / Майкл Уолцер. – Пер. Лупішко М.; Наук. ред. Новіков Б.В., Попов А.А. – Харків: Каравелла-РА, 2003. – 147 с.

*Бірюкова М.В.
м. Харків, Україна*

ПРАКСІОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ПРИРОДИ СОЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Стрімкий розвиток сучасного суспільства і пошук стратегій його модернізації буквально зіштовхують соціологію з проблемою формування і концептуалізації більш чутливих і таких, що відповідають «духу часу», методів пізнання соціальної реальності. Як писав ще С. Булгаков, «соціальна наука, як і всяка наука взагалі, корениться в практичній нужді, в потребі орієнтування з метою практичної дії» [2]. Говорячи про сьогоденний етап розвитку суспільства можна загубитися у визначеннях його значимих характеристик. Наше суспільство, суспільство ХХІ століття, називають інформаційним, постіндустріальним, постмодерністським, суспільством знань, глобальним та ін., фіксуючи цим увагу суспільних наук на сучасних нюансах об'єктів, що вивчаються.

Як би ми не називали наше суспільство, особливе місце а часом і вирішальну роль в ньому займають соціальні суб'єкти, які здійснюють відкриття, піднімають і беруть участь в громадських рухах, вибирають, купують, вивчають, – діють.

Сучасність, на думку Л. Бевзенко, характеризується людиномірністю, що передбачає використання принципів рефлексивності, інтерсуб'єктивності, діалогічності в якості актуальних для постнекласичного формату науковості [1].

Мета нашої статті розкрити особливий праксіологічний погляд на природу сучасного соціального суб'єкта і тим самим визначити його функціональні навантаження і поле відповідальності.

Згідно праксіології, соціолог займає зацікавлену, включену особову позицію. Його професійна майстерність полягає не в тому, щоб, об'єктивності ради, усувати або ігнорувати особистісний характер цієї позиції, а в тому, щоб максимально об'єктивно і чесно її усвідомлювати саме як особистісну і визначати її межі відповідно до обраних граничних цінностей.

Крім того, спираючись на праксіологічні принципи соціолог є не єдиним, що пізнає; його клієнти виступають як цілком рівнозначні й незамінні партнери в процесі пізнання. Тобто творчі моменти просування до істини виникають саме тоді, коли утворюється діалогічний «сукупний суб'єкт» пізнання.

З праксіологічних позицій відношення між суб'єктами і об'єктами діяльності є динамічною структурою. У сучасній соціологічній теорії є цілий ряд категорій, що виходять на розуміння дефініції «суб'єкт» як носія соціальної дії. Найпоширеніше з них – «актор» (to act); власне, це і є діяч. Важливою характеристикою праксіологічного підходу є так званий методологічний суб'єктивізм. У відповідності з ним при аналізі тієї або іншої соціальної дії слід виходити з того, як сама діюча людина бачить свої цілі, засоби, обставини, які знання про світ і про себе він вважає істинними, як він сам інтерпретує сигнали, що поступають, і так далі. Неможливо зрозуміти людську дію, якщо виходити з цілей, знань, інтерпретацій і так далі, які належать не акторові, а, наприклад, «суспільству» або самому дослідникові. У реальності ж люди здійснюють вибір між конкретними альтернативами в конкретних ситуаціях і дуже рідко уявляють собі ці альтернативи у вигляді простої дихотомії і тому подібне. Альтернативи можуть бути влаштовані дуже складно, і зовнішній спостерігач, навіть озброївшись примітивними харрисоновськими дихотоміями, не завжди зможе сказати, що людина віддала перевагу «усьому хорошому» над «усім поганим».

Сучасна соціологічна практика, що активно розвивається, яка на відміну від теорії претендує не скільки на істинність, скільки на ефекти-

вність, задає нові вектори соціологічного теоретизування, що забезпечують спрямованість на зміну соціальної реальності. Власне з точки зору постнеокласичної раціональності результати дослідницької діяльності соціолога незалежно від їх об'єктивності і адекватності впливають на напрям розвитку об'єкту і на процеси його життєдіяльності.

В той же час, як нам представляється, предметом соціологічної рефлексії ще не став праксіологічний вектор вивчення феномену суб'єктності. З праксіологічних позицій, мета повноцінних і коректних соціологічних досліджень на теоретичному і емпіричних рівнях полягає не стільки в констатації існуючого стану справ, скільки в обґрунтуванні можливості і корисності певних змін. Таким чином, праксіс як основа соціологічного теоретизування обґрунтовує можливість зміни онтології практики.

Праксіологія розглядає як саму діяльність (у тому числі і розумову), так і способи її організації і проектування з точки зору ефективності. Фактично, основними критеріями практичної «успішності» діяльності виступають її доцільність, збереження динамічної рівноваги і гармонійності.

Таке трактування суті праксіології, дозволяє нам услід за Т. Котарбинским [5] позиціонувати її в якості однієї із загальнонаукових теорій організації, що реалізує холістичне бачення предмета дослідження як комплексного системного проекту, що виходить за межі конкретної дисципліни. Імперативом цієї загальної теорії є діяльність як універсальний спосіб модернізації соціальних систем і одночасно метод пізнання. Мета будь-якої діяльності, заснованої на практикорієнтованих позиціях, – не стільки в організації процесу взаємодії, скільки в створенні полісуб'єктного телеологічного проекту, сприяючого формуванню принципово нових підходів до аналізу цього процесу, прогнозування реакцій у відповідь, вивчення учасників соціального процесу і можливості позитивної дії на них.

Головним предметом діяльності, визначальною метою якої являється досягнення ефективного результату, може служити контекст дії на соціальні процеси з урахуванням культурних традицій, що історично склалися, а також сучасної системи ціннісних орієнтирів, інтенцій, символів, соціальних переваг, що багато в чому визначають перспективу соціального розвитку. На наш погляд, ініціація соціальної діяльності можлива лише у напрямі внутрішніх прагнень суб'єкта діяльності, на підставі вивчення і формування його уявлень про майбутнє як деяку цілісну область соціального простору.

Слід зазначити, що дискусія про суть суб'єктності, про природу соціального суб'єкта і його призначення ведеться досить давно, а проблема суб'єкта є актуальною упродовж усієї історії практично усіх громадських і гуманітарних наук, у тому числі і філософії, і психології, і соціології і інших.

У класичному соціологічному трактуванні соціальний суб'єкт – це особа, соціальна група або ціле суспільство, що ініціюють і здійснюють соціальні дії, діяльність, поведінку і так далі.

Разом з цим, філософсько-соціологічна думка останньої чверті ХХ – початку ХХІ ст. (постмодерністський період) рясніє констатаціями «смерті суб'єкта». Полеміка про «наповнюваність» поняття суб'єктності і про саме існування соціального суб'єкта була ініційована М. Фуко в його тезі про «смерть суб'єкта» [6] і була підтримана М. Кастельсом [4] в його тезі про зникнення соціального актора. З ідеями М. Фуко і М. Кастельса, на наш погляд, можна погодитися лише з обмовкою, що йдеться про традиційного і модерного суб'єкта дюркгеймівського типу. Сучасний постмодерний, турбулентний світ дає основу проголосити «суб'єкт помер, та є здоровим суб'єкт». Іншими словами, сьогодні виникає новий суб'єкт, якого можна назвати «Homo practicing in late, – modernity», тобто людина, яка практикує в епоху пізнього модерну, тобто діючий раціонально або спонтанно (обирає, купує, самоорганізує, споживає, проектує, організовує і т. інш.) у просторі невизначеності, нелінійності, підвищеного ризику, обмеження ресурсів, неоднозначності технологій досягнення мети і володіє, по суті справи, полісуб'єктністю.

З праксіологічних позицій особа, що наділена суб'єктністю, не лише діє зараз, але і готова проектувати бажане майбутнє, технологізувати можливі алгоритми досягнення цього майбутнього і може, усвідомивши і вибравши найбільш ефективно і бажане, діяти в певному напрямі. У такому разі соціальний суб'єкт бере на себе відповідальність за вибір мети і способів її досягнення, що дозволяє йому реалізовувати свою проектну роль.

В той же час, практикоорієнтований суб'єкт, виступаючи стратегом і тактиком діяльності, має простір представлень і переваг бажаного майбутнього, що дозволяє йому в процесі діяльності варіювати і коригувати цілі, шляхи їх досягнення, взаємодіяти з конкурентами, партнерами і іншими суб'єктами. Окрім здатності встановлювати правила і по них організовувати взаємодію з партнерами і контрагентами, важлива власна здатність соціального суб'єкта наслідувати заявлені правила. І в такому контексті ми згодні з Д. Івановим, що «суб'єктність формується у боротьбі за отримання і підтримку свого статусу. Там, де суб'єкти вступають у конкурентні відносини, опоненти стараються, передусім, поставити під сумнів здатність контрагента приймати самостійні, відповідальні і компетентні рішення, тобто його суб'єктність» [3]. Отже, з праксіологічних позицій дослідження соціального суб'єкта дозволяє оцінювати його як особу, здатну до досягнення як внутрішньої згоди, кооперації і консенсусу, так і вибудовуванню партнерства в соціальному середовищі, в якому вона діє.

У такому контексті ми можемо говорити про суб'єктність як феномен, який підтверджений ресурсами дії для досягнення власних цілей, що співвідноситься при цьому з вимогами і намірами інших учасників взаємодії.

Список літератури: 1. Бевзенко Л. Социальные интересы: объект и субъект исследования в контексте актуальной социокультурной ситуации / Л. Бевзенко // Социология: теория, методы, маркетинг. К. – 2011. – № 1. – с. 3; 2. Булгаков С. Философия хозяйства (мир как хозяйство) http://society.polbu.ru/bulgakov_economyphilo/ch27_i.html; 3. Иванов Д. В. К теории потоковых структур / Д. В. Иванов // Социс. – 2012. – № 4. – С. 8–16.; 4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Текст] / М. Кастельс / пер. с англ.; науч. ред. О. И. Шкаратан. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.; 5. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе/ Т. Котарбінський // . – М.: «Економика», 1975. –271 с.; 6. Фуко М. Субъект и власть / М. Фуко. // Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью. Ч. 3., Пер. с франц. Б. М. Скуратова под общей ред. В. П. Большакова М.: Праксис, 2006. – С. 161 –191.

*Бобро М.С., Фінін Г.І.
м. Харків, Україна*

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В умовах розбудови незалежної України, коли відбуваються радикальні перетворення у всіх сферах життя, перед сучасною загальноосвітньою школою постає завдання формування різнобічно та духовно розвиненої, активної особистості – громадянина, котрому притаманні передусім висока свідомість та відповідальність. Об'єктивна потреба у вихованні відповідальності, насамперед у шкільному віці зумовлюється підвищенням персональної відповідальності кожної конкретної людини за свій особистий внесок у процес суспільних перетворень.

Разом з тим, як свідчить соціально-педагогічна практика, в сучасних школярів часто знижується інтерес до навчання, виявляється тенденція до девіантної поведінки. Все це, природно, позбавляє їх можливості виявлення соціальної відповідальності, зокрема у старшому шкільному віці, коли виникає потреба у самоствердженні та професійному самовизначенні. Тим самим із загальноосвітньої школи в життя виходять молоді люди, котрі часто з надто великими складнощами здатні продовжувати навчання в освітньо-професійних закладах або долучатися до активної участі у про-